

Látvány és tekintet

NICHITA STĂNESCU VERSEIRŐL

A költő szavakká változtatja a dolgokat, s úgy tudja, hogy ezzel befejezi azt, ami egyébként nyers és vázlatos. „Semmi se kész, míg rá nem néztem” — fogalmazta meg Rilke. Az öntudatos küszködés a szóval és a szóvá alakításért, a tekintet látványépítő jogáért azóta termékeny hagyománnyá lett. Stănescu számtalan változatot eszelt ki, hogy az effajta befejezettség élményéhez elérkezzék. Írt dallamos egyszerűséggel, teremtett összefüggő motívumrendszereket, játszott a szavakkal, fogalmakkal, érzelmekkel és nosztalgiaival (a *Klasszika édes stílusában* címet viselő könyvében), létrehozott — egy-egy kötetnyi időtartamra — kozmológiát (a *11 elégiában*, a *Laus Ptolemaeiben*). Végigment járt utakon és zsákutcákra, a költői zsákutcaírókról korántsem lévén lesújtó véleménnyel, hiszen jónéhány alanyi tapasztalatát ott szerezte. Számára végül ilyen zsákutcának tetszett az is, hogy valamiféle kimondhatatlannal kell megküzdenie a költőnek. Rendkívül komolyan vette ugyan, elvégzendő feladatnak látta. Tapasztalatai így azt sugallják, hogy a végiggondolt „tévedések” több tanul(t)ással szolgálhatnak, mint a tévedhetetlenül józan elméséte.

Verseiben tekintetek villannak, angyalok röpködnek, csodamadár kering, tétován matat egy kéz holmi transzcendens fogódzó után. Az ismerős mozdulatokat Stănescu megismétli, s aztán nem tudja egészen elhinni őket. Mintha túlságosan léha volna ehhez. Olyan „igazi, bátor, jó léha”, amelyről Ottlik beszél egyhelyütt.

A román költők is többnyire egyszer szokták „megtalálni a hangjukat”. Stănescu többször megtalálta és — elveszítette, pillanatra mindig úgy tetszett, hogy könnyelműen. A könnyelműségről rendre beigazolódott, hogy merészség volt. Mert nem kevés bátorság kellett hozzá, hogy minduntalan kérdéssé tegye a fölkínált fogódzókat és a megtaláltakat: a saját költői gyakorlatát. Költői gyakorlata ezért is sokféle. Épphogy utal csupán rá a témakörök jelzése: álomi látomások s közben iszony az álomtól és elalvástól (hogy mire ébredünk — „az itt a bökkenő”), költői világteremtés meg a teremtett világában magára maradottnak a romantikus panasza, ironikus hangszerelésben, versek a versről, átváltozások és identitásválság, és így tovább. Témáit szétszerelte, vásott költők módjában. Talán a francia költészet nyelvi közelsége okozta, talán sok egyéb is, hogy ez a „léhaság”, „vásottság” az újabb román líra egy részétől nincs olyan távol, mint a mienktől, ahol többnyire prófétikus komolysággal szóltak avantgarde hangon is. Nem mintha ez a prófétikus komolyság idegen volna Stănescutól. Miért éppen ez volna idegen tőle? De témáinak, szavainak, egyáltalán: költőségének és költőiségének nem tulajdonít különösebb fontosságot. Miközben állandóan a költészet fontosságáról is beszél, főként, vagy melleleg. Fontos számára, hogy hangzás és jelentés tökéletes egységét megtalálja. Nem filozófiai a költészete, hanem a reflektált élményeké, s az élmény neve maga válik verssé némelyik újabb, kivételes tömörségű írásában. Ez a tömörség szinte a nyelvel, az anyanyelvével való azonosulást jelenti, kivételesen fölfokozottá teszi a szavak helyzeti energiáját.

De a verseket nem szavakkal írják — mondja Stănescu. Talán elmondaná, hogy mivel, ám az bizonyára megintcsak vers volna, befejezett, elkészült. A költőt pedig leginkább a befejezetlen és a készülő foglalkoztatja, a már nem olyan és még nem ilyen. Energikus szavaival a pontosságért nagy árat kell fizetnie. A fogalmi pontosságot közelíti meg, az éppolyan és éppilyen mozzanatát. Tömörség- és pontosság-igénye miatt vonzódik az elvont fogalmazásmódhoz, az absztrakciókhoz. Állványzatot ácsol belőlük, de magasságukból az elemi látvány, a képek és dolgok tenyészetétől távolodik el, attól, amiért az egész műveletre egyáltalán vállalkozott. Hangzás és jelentés egységét keresve így végső fokon fogalmakat talál, s bármily tökéletesen

tudja is egygé szerkeszteni a fogalmi meg a verslogikát, viszolyog ettől a tökélytől. Egyebek közt azért, mivel szigorában nem egyfajta észjárás tagadását, hanem teljességét és kizárólagosságát látja meg, irigyelt emelkedettségében pedig a számára elfogadhatatlan magabiztosságot. A bizonytalanságot hívja ki s a többfajta észjárás buktatóit. Rögtönözni kezd, hogy megtalálja, megtegye az utat onnan, amit akárki gondol, oda, amit senki sem gondol, ahol a szavak dolgokká, tárgyakká, képekké változnak vissza. Legsúlyosabb élménye ez az utazás, a „Nincsenel” ült „komor lagzitól” a még érintetlen látvány szólításáig.

Talányos versében, az *Úvegese*désben valaki átnéz rajtunk, „és nem tudjuk, hová néz”. Mintha e névtelen felé mutatna valaki a Stănescu verseiben. Rokon jelentése van nála az érintetlen látványnak s a névtelennek. Számptalan névvel illethetné, de nem bizonyos, hogy mindenáron erre törekszik. Ahogyan motívumait lebontja, témáit szétszereli, úgy építi és dönti le a képeit. Zártságuk mindig pillanatnyi, annyira ideiglenes, hogy mindig őrszi az összeilleszkedés szálkás vonalait, hézagait. Embléma jellegükkel a még meg nem fogalmazottra mutatnak, de a szavaktól még érintetlen látványokat nem teszik neves foglyaikká.

Elveszítve tejfogait, barátait, a mítoszi azonosságot (ahol „szót értett... ön-maga önmagával”) Stănescu léhán és állandóan improvizál. Üres tekintete elé áttetsző képeket emel, hogy rajtuk át észrevegye mindazt, amit senki sem gondol, de amiről így megpillantva, az érzékek élményeként bizonyosodik be, hogy tudatunk vendégévé, nyugtalanító vendégévé válhatik.

ZIRKULI PÉTER

Utószó az Európa Könyvkiadónál megjelenő Stănescu-kötethez. Nichita Stănescu 1933. márc. 31-én született Ploiești-en. A bölcsészkar elvégzése után 1957-től egy ideig az egyik bukaresti irodalmi hetilap szerkesztőjeként dolgozott. Első kötete 1960-ban jelent meg. Tizennégy verses-kötete közül három írószövetségi díjas. Az 1972. évi díjat egybegyűjtött publicisztikai írásaiért kapta. Esszéket is ír, műfordítással is foglalkozik (pl. Vasko Popa verseit fordította). Kötete jelent meg angol, cseh, francia, szerb-horvát, valamint svéd fordításban. 1975-ben Herder-díjjal tüntették ki. Magyarul a Kriterion Könyvkiadó jelentette meg verseit 1974-ben, Víziorogona címmel, Szilágyi Domokos fordításában.

NICHITA STĂNESCU

Dal

*Talpig az időben,
ami senkié sem,
és az áldott kőre,
nem lépek oda se,
nem szállok felhőkig,
másokéi mindig...*